

помоћима које је она пружала хришћанским државама у њиховим ратовима против Турске. Анонимни писац увелико критикује власт црквених поглавара, који су на зборовима народним угледнији, мада гувернадура сматра вођом народа. Док митрополит Василије Петровић мисли да су црквене старјешине истински насљедници Црнојевића, догле непознати писац овог рукописа њихов утицај назива „некаквим управљањем“, које се одржало, на жалост, и до његових дана.

Овај интересантни рукопис, не само по времену настанка већ и по подацима које садржи, подстицаће

историчаре на нова размишљања о питањима црногорске историје с краја XVIII вијека. Nameћу се и питања у вези с намјерама његовог писца и пропагандном важношћу стиса који је желио анонимно да објави, и то баш у Бечу.

Објављивањем оригиналног текста рукописа, који се с малим напором може успјешно читати, САНУ је задужила нашу науку и тим што је читаоцима пружила могућност да се боље обавијесте и о другим појединостима карактеристичним за ову земљу, њене људе тога доба и њихова схватања.

Ђ. П.

Јержи Скворнек, *Антинаполеоновске концепције Чарторискога* (Jerzy Skowronek, *Antynapoleońskie koncepcje Czartoryskiego*, Warszawa 1969, стр. 383)

Студија младог пољског историчара Јержи Скворнек-а о антинаполеоновским концепцијама Адама Чарториског обрађује активности овог познатог пољског аристократе у првим годинама XIX вијека, тј. од 1801. до 1808. године. Студија је написана на основу богате објављене и необјављене грађе, коју је аутор нашао у многим пољским, совјетским и аустријским архивама.

У првој глави студије аутор је обрадио политичке концепције које је Чарториски изнио у периоду 1801—1803. Чим је Александар I дошао на руски пријесто у прољеће 1801. године Чарториски је постао један од његових блиских сарадника, учествујући у припремама унутрашњих реформи Русије. У септембру 1802. године он је постао помоћник министра спољних послова Русије. Његове основне преокупације сада постају: како учврстити позиције Русије у односу на растућу опасност од Наполеона I. Своје концепције изнио је у врло опширном мемоару који је предао цару, у коме се прије свега залагао за учвршћење руских позиција на Балкану и за уједињење свих пољских земаља под влашћу цара или неког од његове браће. У том периоду он ради на реализа-

цији, али без успјеха, и неких других планова против Наполеона.

У другој глави обрађена је активност Чарториског до јесени 1804. (почетком те године постао је министар спољних послова Русије). У том периоду он прије свега поклања посебну пажњу балканској политици Русије, а затим ради на формирању једне антифранцуске коалиције, због чега ускоро и долази до кидања дипломатских односа Русије и Француске. Али та поопштена политика према Француској била је преурањена и није имала успјеха.

Почетком јесени 1804. године Чарториски ради на формирању треће коалиције против Наполеона I, што је предмет треће главе ове студије. Његови напори су дјелимично успјели, јер је склопљен савез са Аустријом и Шведском, али Енглеска је одбила савез који би имао за циљ промјене на Балкану и друге предности за Русију, инсистирајући на савезу који би мао за циљ само рат против Француске.

Руско-енглески преговори продужени су у Петрограду и закључени су склапањем савеза у априлу 1805. године, који аутор врло детаљно анализира у четвртој глави своје студије. У овој глави је,

осим тога, обрађен и покушај посредовања Русије у англо-француском конфликту, као и настојања Чарториског да се Русија припреми за рат. У овој ситуацији он је одустао од својих балканских пројеката и није пружио помоћ првом српском устанку 1804. године.

У петој глави ове књиге обрађени су планови Чарториског о проласку руских трупа преко пруске територије и евентуалном припајању Русији пољских територија које су се налазиле под Пруском. Ове су идеје поновљене и у тзв. „Пуловском плану“. Али последице битке код Аустерлица, и поред напора Чарториског, долази до напада антифранцуске коалиције, чиме су доживјели неуспјех његови велики пројекти.

Чарториски сада покушава да активира балканску политику Русије и да формира нову коалицију против Француске, али се у вези са тим плановима сукобљава са царем, због чега средином 1806. године подноси оставку на положај министра спољних послова. У исто вријеме пропали су покушаји да се закључи мир са Француском.

То су проблеми које аутор обрађује у шестој глави своје књиге.

У посљедњој, седмој глави, обрађена је активност Чарториског за вријеме рата Русије и Пруске против Наполеона I 1806 — 1807. г. Он је поднио један нови предлог о промјени политичке структуре на Балкану и формирању пољске државе. Цар је одбио те предлоге 7. јула 1807. у Тилзиту закључио савез с Француском. У љето 1808. године Чарториски је учинио посљедњи покушај да утиче на руску политику, подносећи цару нови мемоар против Наполеона.

У закључку књиге, резимирајући своје анализе, аутор је истакао да иако Чарториски није постигао успјех као шеф руске дипломатије, он је у годинама од 1801—1808. формирао врло широки политички програм, који заслужује пажњу историчара.

На крају књиге аутор је дао прилично опширан осврт на литературу, затим преглед извора и индекс личних имена, што доприноси научној вриједности књиге.

Д. В.

И. И. Лещиловская, ИЛЛИРИЗМ, Академия наук СССР, Институт славяноведения, Москва 1968, стр. 337

Сасвим је схватљиво што сложеност односа у Хрватској и услова настанка илирског покрета у њој, његова друштвена и политичка суштина, облици манифестовања и културно-историјски значај који је имао са свим одједина међу југословенским народима, представљају деликатније и теже питање које и даље привлачи пажњу не само домаћих историчара. Илирски покрет са оваквим именом, у оно доба најподеснијим оквиром, у ствари је изражавао оно што представља препород у Хрватској, својеврстан вид отпора политичкој заједници с Мађарима, у границама Аустрије, заснованог на друштвено-економским промјенама и тенденцијама млађих снага ка еманципацији у најдугијем смислу тога појма. Историја овог покрета од 1835, када су се појавиле Гајеве

новине, до 1843. године, када је забрањен под тим именом, односно до 1845, када је илирски језик назван хрватским, и 1848, када је избила револуција у Мађарској, — садржи мноштво чинилаца друштвено-економског, политичког и културног живота у Хрватској, чији историјски значај треба што сигурније и потпуније одијенити.

Интересујући се за проблем хрватског националног препорода, који и чини суштину илиризма, И. Лещиловскаја је у својој књизи покушала, мислимо успјешно, да га обухвати у цјелини, кроз дјеловање свих чинилаца, у свој његовој комплексности, својеврности и мношћу противурјечја.

Упознавши многе историјске изворе, савремену штампу и постојећу домаћу и страну литературу, Лещиловскаја је била у могућно-